Nerozlučné přátelství

Návštěva maršála Tita v Československu a spolupráce bezpečnostních aparátů

JAN KALOUS

Praha, březen 1946. Žijící symbol vítězství „jugoslávského lidu" nad fašismem Josip Broz Tito byl slavnostně uvítán v hlavním městě Československé republiky. Jeho návštěva měla upevnit vzájemné politické, ekonomické a kulturní vztahy a přispět k prohloubení spolupráce bezpečnostních aparátů. Necelý rok po porážce nacistického Německa ve druhé světové válce deklarovaly obě země mimořádně silnou vůli spolupracovat. V létě 1948 však sympatie zcela ochladly.

Již několik dnů před očekávanou návštěvou jugoslávské delegace[1] referoval československý tisk na předních stránkách o důležitosti nadcházejících politických jednání a významu osobnosti J. B. Tita. Předpokládalo se, že by jeho vlak měl na pražské Wilsonovo nádraží dorazit 19. března 1946 zhruba v 15 hodin. Bylo přitom zdůrazňováno, že Tito bude společným hostem prezidenta Edvarda Beneše i československé vlády. Na cestě ho doprovázel jeho blízký spolupracovník a ministr Milovan Djilas[2], předseda výboru pro kulturní styky Vladislav Rybnikar a zástupce ministra zahraničních věcí generál dr. Vladko Velebit[3]. Jugoslávská delegace však byla početnější; patřil do ní také náměstek ministra vnitra plukovník Svetislav Stefanovič-Čeč.[4]

Československo-jugoslávské vztahy v letech 1945–1948 byly velice přátelské,[5] charakterizoval kontakty obou zemí Karel Kaplan. Promítal se do nich vzájemný respekt, obdiv k protifašistickému vystoupení během druhé světové války, historická tradice (např. malodohodová spolupráce[6] v meziválečném období), myšlenky slovanské vzájemnosti a sjednocující obavy z německého revanšismu.

1 U jihoslovanských jmen v textu používám českou transkripci.

2 Milovan Djilas (1911–1995), černohorský komunistický politik a jugoslávský státník, blízký spolupracovník J. B. Tita ve vedení Komunistické strany Jugoslávie (od r. 1952 Svazu komunistů Jugoslávie) a státu. Za studií na bělehradské univerzitě vstoupil do KSJ. Strávil tři roky ve vězení (1933-1936), poté se stal členem ÚV KSJ; živil se jako novinář. Byl jedním z přestavitelů komunistické rezistence vůči nacistům. Po válce byl jmenován ministrem, do července 1948 několikrát vyjednával se Stalinem; byl rovněž místopředsedou vlády a předsedou parlamentu. V roce 1954 byl za knihu *Nova klasa* vyloučen ze Svazu komunistů Jugoslávie (v knize tvrdil, že vývoj nesměřuje k beztřídní společnosti, ale k vytvoření oligarchie). Po anglickém vydání *The New Class* byl v roce 1957 uvězněn. Ve vězení napsal historické romány a povídky. V roce 1961 byl propuštěn. Poté, co v USA vyšly jeho *Conversation with Stalin*, byl v roce 1962 znovu uvězněn a propuštěn po čtyřech letech (opět psal romány a povídky). Po propuštění byl sledován a nesměl pět let publikovat. V roce 1968 odjel do USA, kde posléze přednášel na univerzitě v Princetownu a publikoval knihu *The Unperfect Society*. Ve svých názorech se důsledně rozešel s komunismem a stal se jedním z kritiků komunistických režimů. Patří mezi filozofy tzv. teorie elit. O jeho politické filozofii viz např. SYLLABA, Theodor (VEBER, Václav – VÍTEK, Miloš, eds.): *Dějiny politických filozofií. Politické filozofie od antiky do konce 20. století*. Ústav filozofie, politických a společenských věd Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové – Gaudeamus, Hradec Králové 2005, s. 218–220.

3 Vladimír (Vladko) Velebit (1907–2004), jugoslávský komunistický politik. Byl synem generála rakousko-uherské armády. Vystudoval práva a stal se známým záhřebským právníkem. Během druhé světové války se zapojil do protifašistického odboje. J. B. Tito ho pověřoval diplomatickými úkoly. Po skončení války se stal náměstkem ministra zahraničních věcí. V březnu 1949 ho sovětští představitelé označili za britského špiona. Na počátku 50. let byl velvyslancem v Itálii a Velké Británii. V 60. letech se zapojil do aktivit Organizace spojených národů (např. při řešení arabsko-izraelského konfliktu).

4 Svetislav Stefanovič-Čeč (1910–1980), srbský komunistický politik a jugoslávský státník, šéf jugoslávské Bezpečnosti a ministr vnitra (dosáhl hodnosti generálplukovníka). V červenci 1966 byl spolu s A. Rankovičem odstraněn z veřejného života a vyloučen z ÚV Svazu komunistů Jugoslávie.

5 KAPLAN, Karel: *Československo v poválečné Evropě*. Karolinum, Praha 2004, s. 227.

6 Malá dohoda bylo vojenskopolitické spojenectví ČSR, Rumunska a Jugoslávie uzavřené v letech 1920–1921, zaměřené na ochranu územní integrity a politické nezávislosti proti maďarskému revizionismu a pokusům Karla Habsburského o návrat na uherský trůn. Státy

Kontakty v rovině politické, hospodářské i kulturní byly velmi srdečné a intenzivní. *Vedle Sovětského svazu se Jugoslávie stala nejbližším spojencem poválečné ČSR, mj. i z toho důvodu, že mezi ní a Československem neexistovaly žádné závažné spory.*[7] J. B. Tito se v Československu těšil velké autoritě a úctě. Právě proto se v souvislosti s jeho návštěvou předpokládalo brzké uzavření spojenecké smlouvy. Vůle podepsat ji v nejbližší možné době tvořila konkrétní výstup Titových pražských jednání a byla takto prezentována i na závěrečném setkání s novináři.

Josipa Broze Tita měla již na hranicích uvítat zvláštní čs. delegace složená ze zástupců jednotlivých resortů, které se významným způsobem podílely na přípravě programu jeho návštěvy, a novinářů. V čele uvítacího výboru měl původně stanout státní tajemník ministerstva národní obrany dr. Mikuláš Ferjenčík[8]. Později došlo ke změně: pravděpodobně pro zdůraznění významu, který československá strana přikládala celé návštěvě (současně též proto, aby Tita nevítal nekomunistický politik, ale představitel komunistické strany), nahradil Ferjenčíka státní tajemník ministerstva zahraničních věcí Vladimír Clementis[9]. Veřejnost pak byla opakovaně vyzývána, aby se podílela na co nejsrdečnějším uvítání jugoslávských hostů. Všechny úřední a soukromé budovy měly být v maximální možné míře vyzdobeny československými a jugoslávskými vlajkami.

V březnu 1946 Tito vlastně navštívil území ČSR dvakrát. Nejprve při cestě do Polska 13. března měly po trase Parkáň (od roku 1948 Štúrovo) – Bratislava – Břeclav – Přerov – Moravská Ostrava – Bohumín – Petrovice projet tři speciální vlakové soupravy. V prvním a posledním vlaku jela Titova garda, uprostřed pak pancéřový salonní vlak s J. B. Titem a dalšími jugoslávskými představiteli. Československá strana (zejména ministerstvo vnitra) tak musela přijmout adekvátní bezpečnostní opatření, která se posléze realizovala ve spolupráci se slovenským pověřencem vnitra Július Viktorym a jugoslávskou ambasádou v Praze. Koordinací aktivit za ministerstvo vnitra byl pověřen Štěpán Plaček[10]. Ten později vzpomínal, jak cestoval s jugoslávskými diplomaty do Bratislavy. Všichni výrazně posilněni alkoholem měli na cestě několik poruch na vozidle a do Parkáně přijeli pozdě.

JOSIP BROZ TITO (1892–1980), jugoslávský státník a politik. Narodil se v Zagorji na pomezí Chorvatska a Slovinska (v tehdejším Rakousko-Uhersku) jako syn rolníka. V šestnácti letech odešel do Záhřebu, kde pracoval jako dělník. Po vypuknutí 1. světové války sloužil v císařské armádě, mj. na ruské frontě, kde padl v roce 1915 do zajetí. Posléze se mu podařilo uprchnout do Petrohradu a zde po bolševické revoluci vstoupil do Rudé armády nově formované Lvem Davidovičem Trockým. V roce 1920 se vrátil do Záhřebu a pracoval tam jako slévač. Byl aktivní v jugoslávském komunistickém hnutí. Poté, co byl pro tuto svou činnost v letech 1928–1934 vězněn, odešel ve 30. letech do Moskvy, kde se stal generálním tajemníkem Komunistické strany Jugoslávie. V letech 1941–1945 stál v čele protifašistického komunistického odboje. Dosáhl významných úspěchů v boji proti okupantům a byl proto uznáván a respektován na Východě i na Západě. Po skončení 2. světové války byl v letech 1945–1953 předsedou vlády a od roku 1953 až do své smrti prezidentem Jugoslávie. Dostal se do sporu se Stalinem o míru autonomie jednotlivých států východního bloku. Byl propagátorem Hnutí nezúčastněných. Nicméně, jak správně konstatují autoři *Dějin jihoslovanských zemí*, došlo v Titově případě k systematickému budování jeho osobního kultu: *Mytologizace jeho osobnosti byla v rámci celého sovětského bloku po Stalinovi největší. Při oslavách jugoslávského vůdce se využívaly nejen sovětské zkušenosti, ale zcela vědomě se přejaly zvyklosti spjaté do války s osobou krále.*[a]

a ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*. NLN, Praha 2009, s. 502.

Malé dohody byly součástí francouzského spojeneckého systému. Od druhé poloviny 30. let procházela Malá dohoda krizí. Spojenectví zaniklo v únoru 1939.

7 CHROBÁK, Tomáš – TEJCHMAN, Miroslav – HRABCOVÁ, Jana: Československo-jugoslávské vztahy. In: HLADKÝ, Ladislav a kol.: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Historický ústav AV ČR, Praha 2010, s. 181.

8 Mikuláš Ferjenčík (1904–1988), čs. generál a slovenský politik. V době Slovenské republiky byl důstojníkem armády a blízkým spolupracovníkem generála Jána Goliana. Účastnil se protinacistického odboje a zapojil se do příprav Slovenského národního povstání. V dubnu 1945 se stal státním tajemníkem ministerstva národní obrany. Po volbách v květnu 1946 zastával post pověřence vnitra. Po únoru 1948 se vrátil do služeb armády jako generální inspektor branné výchovy. V květnu 1948 emigroval do USA. Byl členem a posléze i předsedou Československé národní rady americké.

9 Vladimír Clementis (1902–1952), slovenský komunistický politik. Člen KSČ od roku 1924, redaktor revue *DAV*, v letech 1935–1938 poslanec Národního shromáždění. Za kritiku sovětské politiky v souvislosti s uzavřením sovětsko-německého paktu v srpnu 1939 byl z KSČ vyloučen. Za války působil ve Francii a Velké Británii. Byl činný v BBC a ve Státní radě československé. Po osvobození provedl sebekritiku a byl znovu přijat do KSČ. Stal se státním tajemníkem ministerstva zahraničních věcí. Po smrti Jana Masaryka v březnu 1948 se posunul na post ministra zahraničních věcí. V březnu 1950 byl po vlně kritiky svého údajného buržoazního nacionalismu zbaven funkce a dán pod pravidelný dohled Státní bezpečnosti. V lednu 1951 následovalo jeho zatčení (stal se obětí provokační akce StB „Kameny"). Během tvrdých výslechů byl přeřazen ze skupiny tzv. buržoazních nacionalistů do tzv. protistátního spikleneckého centra Rudolfa Slánského. V procesu s R. Slánským a spol. byl odsouzen k trestu smrti a v prosinci 1952 popraven.

10 O Štěpánu Plačkovi viz KALOUS, Jan: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. ÚSTR, Praha 2010.

J. B. Tito byl při příjezdu na oficiální návštěvu ČSR srdečně pozdravován. Zde v doprovodu generála Heliodora Píky. Foto: sbírka Slezského zemského muzea

Naštěstí i vlak vezoucí J. B. Tita měl zpoždění způsobené příliš těžkými lokomotivami, které nemohly využít provizorně opravené mosty a musely jet přes Maďarsko velkou oklikou. V Parkáni pak málem došlo k diplomatickému faux pas. Náčelník tamního celního úřadu se totiž rozhodl provést obvyklou důkladnou celní a pasovou kontrolu vlaku. V důsledku přísné konspirace však nevěděl o významu posádky vlaku. Naštěstí se podařilo zabránit mu v této aktivitě, ovšem jednoduché to nebylo. Odvolával se totiž na svou podřízenost ministerstvu financí. Plaček byl rozhodnut nechat ho, v případě nejvyšší nouze, zatknout.[11]

Na zpáteční cestě z Varšavy pak J. B. Tito a jeho delegace navštívili ve dnech 20.–24. března 1946 Československo podruhé.

Titův vlak měl na československém území stanovenu trasu Petrovice – Bohumín – Moravská Ostrava – Hranice na Moravě – Olomouc – Česká Třebová – Pardubice – Kolín – Praha. Již 19. března 1946 odjel z Prahy do Petrovic uvítací výbor v čele se státním tajemníkem ministerstva zahraničních věcí Vladimírem Clementisem. Ministerstvo národní obrany v něm reprezentoval divizní generál Heliodor Píka, ministerstvo vnitra Štěpán Plaček; součástí Clementisova vítacího týmu byl rovněž čs. vyslanec v Bělehradě dr. Josef Korbel[12] nebo jugoslávský vyslanec v Praze dr. Darko Černej a další.

Návštěva nejvýraznějšího poválečného jugoslávského politika vzbuzovala značná očekávání. Výstižně to charakterizoval Miroslav Galuška v článku *Rudého práva* nazvaném *Maršál a jeho Jugoslávie*, v němž mj. napsal: *V osobě maršála Tita, ministerského předsedy Federativní lidové republiky Jugoslávie, přijíždí do Prahy nejpřednější představitel bratrských slovanských národů Jugoslávie, skvělý antifašistický bojovník, nositel nejvyššího sovětského řádu*

11 *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Zvláštní vyšetřovací (dále jen ZV-MV), archivní číslo (dále jen a. č.) ZV-45 MV.

12 Josef Korbel (1909–1977), československý diplomat, otec Madeleine Albrightové. V době druhé světové války byl redaktorem českého vysílání BBC. Od října 1945 čs. vyslancem v Bělehradě (velvyslancem byl podobně jako D. Černej od května 1946). V roce 1948 emigroval, žil a přednášel v USA.

Vítězství, geniální vojevůdce a státník, jedna z nejvýznačnějších osobností osvobozené Evropy. […] *Tito takřka vydupal ze země armádu, která svou kvalitou, svým bojovým duchem a uvědoměním může býti srovnávána jen s Rudou armádou.* […] *Maršál Tito, národní hrdina bratrské Jugoslávie, ztělesnění ducha svobody a boje potlačených národů proti fašismu, skvělý vojevůdce, který z roztříštěných a špatně vyzbrojených partyzánských oddílů zorganizoval vojenskou moc, před níž se třásly elitní oddíly fašistických vrahů – maršál Tito, morální vůdce svého lidu, který dokázal, že ani nejtěžší oběti ve spravedlivém boji nemohou oslabit hrdinný národ, že naopak krev hrdinů, prolitá v boji za svobodu, posiluje jejich vlast tak, že jen velmoci se jí mohou rovnat – maršál Tito, veliký státník, který opřen o mohutné lidové síly své země staví dnes pevnou a neochvějnou rukou státní budovu nové Jugoslávie, která již není hříčkou zahraničních sil, o níž nerozhoduje hrstka salonních diplomatů; Jugoslávie, jejíž lid se svými demokratickými právy, zakotvenými v nové ústavě, a nadšením, s nímž buduje nový život své milované vlasti, staví do předního šiku pokrokového lidstva – maršál Tito je dnes naším hostem.*[13] Galuška dále představil Tita jako nezpochybnitelného komunistu, když hovořil o drahém sou-

JUGOSLÁVIE PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE

Komunistická strana Jugoslávie (KSJ) se po druhé světové válce stala dominantní politickou sílou kontrolující veškerou moc v zemi. Nejednotnou a vnitřně oslabenou nekomunistickou opozici kontrolovala také prostřednictvím policie a cenzury. V listopadových parlamentních volbách v roce 1945 se díky manipulacím prosadila jednotná kandidátka tzv. Národní fronty. Opozice dokonce tyto volby bojkotovala. Začalo budování „nové" Jugoslávie podle stalinistického politického modelu; byla zrušena monarchie, vyhlášena Federativní lidová republika Jugoslávie (FLRJ) a přijata nová ústava, inspirovaná sovětskou ústavou z roku 1936.

Pozice Josipa Broze Tita byla dána masivní veřejnou podporou jeho vnitřní i zahraniční politiky. Titova Jugoslávie byla budována jako federativní republika, ve které žádné etnikum nemělo být preferováno. Represe režimu se zaměřila na nekomunistickou opozici, na katolickou církev v Chorvatsku, respektive na potírání jednotlivých guerillových bojůvek. V červenci 1946 byl popraven velitel četnických vojsk a Titův konkurent z doby protifašistické rezistence, generál Dragoljub Mihailovič.

Komunistická strana po válce ani nevolila nové vedení. V čele KSJ zůstávaly od konce 30. let čtyři autoritativní osobnosti: Josip Broz Tito, Edvard Kardelj[a], Aleksandar Rankovič[b] a Milovan Djilas.

I v Titově Jugoslávii brzy vznikla paralelní bezpečnostní struktura. Rankovičem řízená tajná policie se postupně stávala samostatnou politickou silou, která likvidovala opoziční skupiny. Rostoucí ekonomické problémy vedly k hledání nepřítele i uvnitř aparátu komunistické strany, konstruovaly se politické procesy s exemplárními hrdelními tresty.

Komunistická strana Jugoslávie se i na mezinárodním fóru (např. při založení Informbyra na podzim 1947) prezentovala vedle sovětských bolševiků (jejichž pozice byla nezpochybnitelná) jako jakýsi druhý zkušenější partner ostatních komunistických stran. Jugoslávští komunisté aplikovali sovětské modely. Tito si však zachovával samostatnost, a musel tak čelit sílící sovětské snaze zasahovat do vnitřních jugoslávských poměrů. Stalin se obával rostoucí autority Bělehradu a vytvoření většího balkánského soustátí, právě pod jugoslávským patronátem. Tito totiž uvažoval o vytvoření balkánské federace; v první fázi by se Jugoslávie spojila s Bulharskem.

Na začátku roku 1948 Stalin odmítl podepsat s Jugoslávií obchodní dohodu a v obavách o narušení svého vlivu ve východním bloku nařídil urychlené spojení Bulharska a FLRJ (sledoval tím ale jiné cíle než Tito – chtěl prostřednictvím jemu věrných bulharských komunistů ovlivňovat dění ve vedení sjednocené komunistické strany). Titovo vedení tento sovětský nátlak odmítlo. SSSR následně stáhl z Jugoslávie své poradce a zveřejnil dopis Stalina a Molotova, v němž byli kritizováni nejvyšší představitelé KSJ (Djilas, Rankovič ad.). Tito znovu kritiku odmítl. Další Stalinův dopis ze 4. května 1948 již kritizoval a obviňoval z protisovětského jednání přímo Tita. Vedení KSJ jej opět odmítlo; zároveň se rozhodlo opřít o širší stranický aparát. Na červenec 1948 byl svolán V. sjezd KSJ, který ve sporu se SSSR podpořil Titovo vedení strany. Sovětská kritika byla označena za neopodstatněnou a nespravedlivou. Moskva reagovala podrážděně. Vypověděla všechny stávající smlouvy a radikálně omezila hospodářské styky.

SSSR předložil svůj konflikt s KSJ jednání Informbyra. To na svém bukurešťském zasedání ve dnech 20.–22. června 1948 přijalo text rezoluce o Jugoslávii. V tomto dokumentu byla Komunistická strana Jugoslávie exkomunikována z Informbyra a současně ze společenství komunistických stran. Rezoluce sice otevřeně nežádala odstranění Titova vedení v zájmu normalizace vztahů, ale hovořila o nutnosti změnit „turecko-teroristický" režim v KSJ, což bylo v podstatě totéž. Rezoluce byla záměrně zveřejněna až o šest dní později – stalo se tak na svátek sv. Víta, v památný den srbského národa (28. června 1389 bylo Srbsko poraženo osmanským vojskem, čímž začala několik století trvající poroba jihoslovanských národů). Stalin předpokládal, že přijatá rezoluce zlikviduje Titovo vedení KSJ. Ovšem den po jejím zveřejnění se sešel ústřední výbor KSJ a odmítl výhrady Informbyra jako lživé, urážlivé a neodůvodněné.

V listopadu 1949 následovala druhá protititovská rezoluce Informbyra nazvaná *Jugoslávská komunistická strana v rukou zrádců a špionů*, která označovala členy Titova vedení KSJ jako imperialistické agenty a spolupracovníky fašistů. Vyzývala „zdravé síly" v Jugoslávii ke svržení stávajícího režimu.[c]

a Edvard Kardelj (1910–1979), jugoslávský komunistický politik slovinského původu, blízký spolupracovník J. B. Tita. Zastával důležité státní funkce – byl místopředsedou vlády a předsedou parlamentu. Po odchodu M. Djilase z nejvyššího vedení strany byl zodpovědný za ideologii a propagandu. V 60. letech se prezentoval jako liberálně zaměřený člen nejvyššího stranického vedení, který podporoval decentralizaci a některé prvky tržní ekonomiky. Hrál důležitou roli v pádu A. Rankoviče.

b Aleksandar Rankovič (1909–1983), jugoslávský komunistický politik a státník srbského původu, blízký spolupracovník J. B. Tita. Od roku 1924 činný v komunistickém hnutí, v letech 1940–1966 člen ÚV a politbyra ÚV Svazu komunistů Jugoslávie, po 2. sv. válce šéf tajné policie UDB, 1946–1953 ministr vnitra, 1948–1963 místopředseda vlády a 1963–1966 viceprezident Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ). V červenci 1966 byl vyřazen z politického života (měl údajně ambice stát se Titovým nástupcem, byl ale také proti liberálním proudům ve společnosti, a odmítal proto uvolňování celkové společenské atmosféry) a zároveň vyloučen ze Svazu komunistů Jugoslávie.

c Více např. PELIKÁN, Jan – TEJCHMAN, Miroslav: *Dějiny Jugoslávie (1918–1991)*. Karolinum, Praha 1994, s. 39–52; ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*, s. 506–514.

druhovi a nejobávanějším nepříteli německých a italských fašistických banditů.[14]

Snad aby byl dojem z Titovy návštěvy komplexnější, vyšel 21. března 1946 v *Rudém právu* na uvítanou i text Vuka Dragoviče nazvaný *Soudruh Tito*. Dragovič v něm pěl na adresu J. B. Tita jen chválu: *Žili jsme spolu v nesváru – soudruh Tito nás znovu zbratřil. Svářili jsme se se sousedy – soudruh Tito spojil naše ruce a z našich srdcí vyhnal nenávist. Byli jsme v područí kapitalistů – soudruh Tito nám otevřel oči, abychom viděli bez zaslepenosti svoji sílu a cizí slabost. Soudruh Tito nás vedl do velikého boje: zvítězili jsme nad nepřítelem – cizincem, zvítězili jsme i nad domácím nepřítelem, zvítězili jsme nad nepřítelem v nás samých. Se soudruhem Titem jdeme radostně vpřed. Cíl nám naznačil on: cizí nechceme, ale své nedáme. Je někdo, kdo by nám to mohl míti za zlé? Se soudruhem Titem jdeme cestou práva a cti.*[15]

Dne 20. března 1946 překročil vlak s Josipem Brozem Titem hranice ČSR v Petrovicích. Vladimír Clementis ho jménem vlády přivítal slovy: *Národy nové Jugoslávie a nového Československa spojuje společný ideál pokrokového sociálního řádu, slovenského přátelství* (správně má asi být slovanského přátelství – pozn. aut.)*, nerozborného spojenectví se Sovětským svazem a přátelství s demokratickými a svobodomilnými národy světa. Novou Jugoslávii v očích československého lidu, pane maršále, symbolizuje jméno Tito. Bez bojů, které byly svedeny pod Vaším jménem, bez té ideologické náplně, kterou jste Vy vnesl se svými spolupracovníky do těchto bojů, nebylo by nové Jugoslávie, ba nebylo by Jugoslávie vůbec. A proto, pane maršále, náš lid hledí v ústrety Vaší návštěvě s takovou láskou a nadšením. Buďte nám zde mezi námi co nejsrdečněji vítán.*[16] J. B. Tito poděkoval za uvítání. Následovalo krátké přátelské pozdravení jugoslávských hostů s dalšími členy Clementisova uvítacího týmu a snídaně. Poté maršál Tito přijal přítomné české a slovenské novináře.

Další cesta Titova vlaku byla provázena projevy radosti a sympatií. Například na nádraží v České Třebové byl maršál Tito přivítán hudbou a krojovanou mládeží. Zapsal se do pamětní knihy města. Podél trati se podle tehdejších médií shromáždily zástupy nadšených lidí, aby ho pozdravili. V této souvislosti byl zmiňován průjezd vlaku Brandýsem nad Orlicí, Ústím nad Orlicí a Chocní. Za Chocní vlak dostihlo letadlo, které vylétlo na počest jugoslávských hostů a které jej doprovázelo až do Pardubic. Na nádraží v Pardubicích opět zazněla hudba a proslovy na uvítanou. S projevy obdivu a nadšení se pak cestující ve vlaku setkávali v každém větším městě.

Konečně se v 17 hodin vlak s jugoslávskou delegací objevil na pražském Wilsonově nádraží. Josipa Broze Tita zde přivítal předseda vlády Zdeněk Fierlinger. Následovala přehlídka čestné roty. Po hymnách se jugoslávští hosté odebrali do diplomatického salonku, kde jim byli představeni jednotliví členové vlády a zástupci diplomatického sboru. J. B. Tito zde přednesl projev do Československého rozhlasu. Poděkoval v něm za vřelé uvítání a za sympatie projevené obyvateli. Poté odjel na zbraslavský zámek, který pochopitelně nebyl po dobu návštěvy volně přístupný. Ve

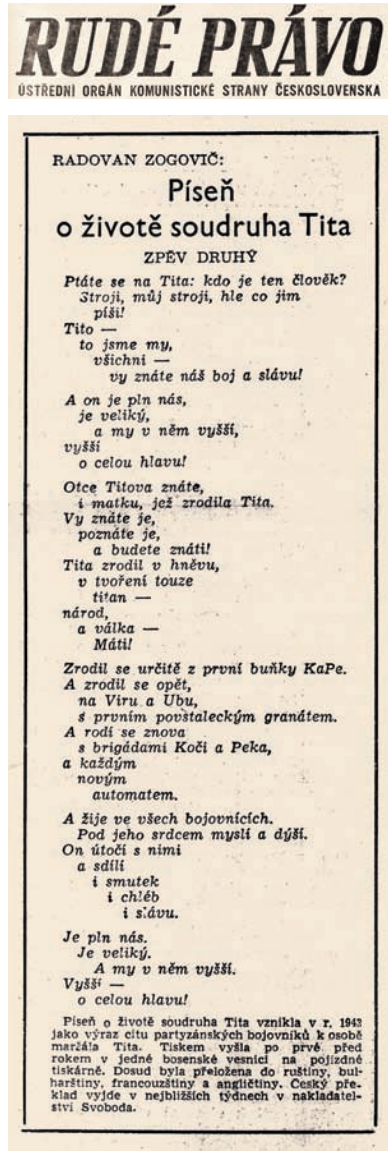

RUDÉ PRÁVO

ÚSTŘEDNÍ ORGÁN KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

RADOVAN ZOGOVIČ:

Píseň o životě soudruha Tita

ZPĚV DRUHÝ

Ptáte se na Tita: kdo je ten člověk?
Stroji, můj stroji, hle co jim
píši!
Tito —
to jsme my,
všichni —
vy znáte náš boj a slávu!

A on je pln nás,
je veliký,
a my v něm vyšší,
vyšší
o celou hlavu!

Otce Titova znáte,
i matku, jež zrodila Tita.
Vy znáte je,
poznáte je,
a budete znáti!
Tita zrodil v hněvu,
v tvoření touze
titan —
národ,
a válka —
Máti!

Zrodil se určitě z první buňky KaPe.
A zrodil se opět,
na Viru a Ubu,
s prvním povstaleckým granátem.
A rodí se znova
s brigádami Koči a Peka,
a každým
novým
automatem.

A žije ve všech bojovnících.
Pod jeho srdcem myslí a dýší.
On útočí s nimi
a sdílí
i smutek
i chléb
i slávu.

Je pln nás.
Je veliký.
A my v něm vyšší.
Vyšší —
o celou hlavu!

Píseň o životě soudruha Tita vznikla v r. 1943 jako výraz citu partyzánských bojovníků k osobě maršála Tita. Tiskem vyšla po prvé před rokem v jedné bosenské vesnici na pojízdné tiskárně. Dosud byla přeložena do ruštiny, bulharštiny, francouzštiny a angličtiny. Český překlad vyjde v nejbližších týdnech v nakladatelství Svoboda.

Dne 22. března 1946 vyšla na titulní straně Rudého práva oslavná báseň Radovana Zogoviče Píseň o životě soudruha Tita

Zdroj: knihovna Jána Langoše

13 GALUŠKA, Miroslav: Maršál a jeho Jugoslávie. *Rudé právo*, 1946, č. 68 (21. 3. 1946), s. 1.

14 Po roztržce se Stalinem byl Tito často líčen jako zavilý nepřítel lidovědemokratických režimů. Právě v souvislosti s touto roztržkou došlo posléze k sériím politických procesů s přestaviteli komunistických stran, v nichž figurovalo i obvinění z tzv. titoismu. V polovině 50. let následovala etapa uvolňování vztahů mezi SSSR (respektive ostatními státy socialistického bloku) a Jugoslávií. Později byl Tito často idealizován jako jistá protiváha vůči Stalinovi, nebo byl dokonce označován za jakéhosi liberála. Například Eric Hobsbawm o Titovi mluví jako o komunistickém „disidentovi" (viz HOBSBAWM, Eric: *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914–1991*. Argo, Praha 2010, s. 369). Jsem přesvědčen, že mnohem výstižnější a přesnější je používání termínu jugoslávský diktátor (viz např. GADDIS, John Lewis: *Studená válka*. Slovart, Praha 2006, s. 41).

15 DRAGOVIČ, Vuk: Soudruh Tito. *Rudé právo*, 1946, č. 68 (21. 3. 1946), s. 1.

16 Maršál Tito v Praze. *Rudé právo*, 1946, č. 68 (21. 3. 1946), s. 2.

večerních hodinách byl jugoslávské delegaci v prostorách zámku promítnut film o osvobození Prahy. J. B. Tito však v průběhu promítání odešel, aby se neoficiálně setkal s Klementem Gottwaldem a Viliamem Širokým.

První den návštěvy jugoslávské delegace v čele s Josipem Brozem Titem v ČSR skončil. Superlativy na adresu předsedy jugoslávské vlády však zatím nebraly konce. Naopak, pokračovaly v neztenčené míře. *Rudé právo* přineslo krátký sloupek *Setkání s Titem* podepsaný šifrou mg. Jeho autor byl doslova opojen osobností J. B. Tita: *Je skutečně těžké vylíčiti dojmy ze setkání s Titem. Nestačí totiž říci, že maršál Tito je moudrý, krásný, ušlechtilých rysů, družný a líbezný. Za těmito slovy stále ještě uniká všechna síla a, řekli bychom, čaromoc jeho osobního kouzla. Kouzla vskutku nepostižitelného.*[17]

Druhý den, 21. března 1946, J. B. Tito nejdříve navštívil v dopoledních hodinách barrandovské ateliéry. Doprovázeli ho ministr informací Václav Kopecký a vedoucí filmového odboru ministerstva informací, básník Vítězslav Nezval.[18] Tito zhlédl několik ukázek z filmu *Nezbedný bakalář* a sovětského filmu o obraně Stalingradu. Byly mu rovněž promítnuty záběry z jeho příjezdu do Prahy.

Následné přijetí jugoslávské delegace u prezidenta Edvarda Beneše se účastnil i Vladko Velebit, Vladislav Rybnikar a Darko Černej; za československou vládu byli přítomni ministr zahraničních věcí Jan Masaryk, ministr národní obrany Ludvík Svoboda, ministr vnitra Václav Nosek[19] a dále Vladimír Clementis, Mikuláš Ferjenčík a náčelník hlavního štábu divizní generál Bohumil Boček. Po slavnostním obědě se J. B. Tito přesunul z Hradu na Staroměstské náměstí, kde položil věnec rudých květů na hrob neznámého vojína. Následovalo přijetí předsedou čs. parlamentu Josefem Davidem v Rudolfinu (tehdejším sídle prozatímního Národního shromáždění). Poté J. B. Tito odjel do vily jugoslávského vyslance v Dejvicích. Původně měl odpočívat ve vile tehdejšího pražského primátora Petra Zenkla, ale na přání jugoslávské strany došlo ke změně. Zde ho krátce navštívil předseda vlády Fierlinger a také mimo oficiální program delegace československých interbrigadistů[20] (přijetí se zúčastnili např. Osvald Závodský a Leopold Hofman[21]).

Večer se na počest jugoslávské delegace konalo slavnostní představení opery *Prodaná nevěsta* v Národním divadle. Zúčastnil se ho prezident Beneš, předseda vlády Fierlinger, členové vlády, zahraniční diplomaté a poslanci parlamentu. Orchestr hrál pod taktovkou dirigenta Rudolfa Vašaty[22], v titulních rolích se představili sólisté Miluše Dvořáková[23], Beno Blachut[24] a Eduard Haken[25].

Dne 22. března 1946 se na Strahovském stadionu konala slavnostní vojenská přehlídka. Po jejím skončení dekoroval Edvard Beneš J. B. Tita Řádem bílého lva, Válečným křížem a Hvězdou za vítězství, Milovan Djilas, Vladislav Rybnikar a Vladko Velebit obdrželi Řád bílého lva II. stupně a Československý válečný kříž 1939. Josip Broz Tito si v rámci svého programu nenechal ujít příležitost setkat se s jugoslávskými studenty v Praze. Následovala recepce v reprezentačním bytě Jana Masaryka v Černínském paláci a odpočinkové odpoledne v zámku na Zbraslavi. Večer pak na počest jugoslávských hostů uspořádal československý premiér Fierlinger recepci v Černínském paláci.

Dopoledne 23. března 1946 navštívil J. B. Tito v doprovodu Antonína Zápotockého závod Ringhoffer-Tatra na Smíchově a v doprovodu ministra průmyslu Bohumila Laušmana vysočanskou ČKD.[26] Ministr Jan Masaryk poté pozval jugoslávské hosty na oběd do Černínského paláce. Odpoledne se zde uskutečnila bilanční tisková konference (přítomni byli členové jugoslávské delegace, Darko Černej, Jan Masaryk, Vladimír Clementis a Josef Korbel). J. B. Tito děkoval za srdečné přijetí v ČSR. Ve svém proslovu zdůraznil myšlenku slovanské vzájemnosti. Pozitivně hodnotil vztahy s Bulharskem, Řeckem a Polskem,[27]

17 Setkání s Titem. *Rudé právo*, 1946, č. 68 (21. 3. 1946), s. 2.

18 O Václavu Kopeckém viz PÁVOVÁ, Jana: *Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. ÚSTR, Praha 2008.

19 O Václavu Noskovi viz KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 126–128.

20 Tito měl k interbrigadistům velmi pozitivní vztah daný tím, že ve 30. letech v Paříži organizoval vojenskou pomoc a podporu levicovým silám ve Španělsku.

21 Závodský i Hofman patřili k interbrigadistům a po skončení války pracovali v bezpečnostním aparátu MV. O Leopoldu Hofmanovi viz KALOUS, Jan: Vzestupy a pády Leopolda Hofmana. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, 2008, č. 6, s. 261–275.

22 Rudolf Vašata (1911–1982), dirigent orchestru Národního divadla v letech 1936–1949 (1936–1942 korepetitor), 1956–1957 a 1972–1973. V letech 1949–1956 byl šéfem opery Státního divadla Ostrava, v letech 1960–1971 šéfem opery Divadla F. X. Šaldy v Liberci.

23 Miluše Dvořáková (1917–2005), sólistka opery Národního divadla v letech 1941–1952.

24 Beno Blachut (1913–1985), sólista opery Národního divadla v letech 1941–1985.

25 Eduard Haken (1910–1996), sólista opery Národního divadla v letech 1941–1991.

26 S odvoláním na jugoslávské zdroje viz VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: Laušman v Bělehradě. Několik dokumentů z bělehradských archivů k působení Bohumila Laušmana v exilu v Jugoslávii. In: *Securitas Imperii*, 2006, č. 14, s. 310.

27 Československo v této době nemělo s Polskem zcela optimální vztahy. Spory se týkaly vymezení hranic v oblasti Těšínska. Více KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945–1948*. Panorama, Praha 1990, s. 43–66.

Tito společně s Vítězslavem Nezvalem (po jeho pravici) a Václavem Kopeckým (po levici v klobouku) sleduje během své návštěvy barrandovských ateliérů natáčení filmu Stalingrad *Foto: ČTK*

trochu ostražitější byl v otázce vztahů s Maďarskem.[28]

Závěrečná recepce byla uspořádána na zbraslavském zámku. Účastnili se jí Petr Zenkl, Jan Masaryk, Václav Kopecký, Vítězslav Nezval a další osobnosti tehdejšího veřejného života. Tito při této příležitosti vyznamenal důstojníky čs. armády a některé partyzány. Mezi dekorovanými byli například ministr Ludvík Svoboda, generál Bohumil Boček, Mikuláš Ferjenčík, Rudolf Slánský nebo Bohumil Laušman; in memoriam kapitáni Otakar Jaroš a Ján Nálepka a Jan Šverma. Ministr národní obrany Ludvík Svoboda recipročně vyznamenal Československým válečným křížem a medailí Za chrabrost Titova syna Žarka Broze.

Po skončení recepce (přibližně o půlnoci) se přítomní rozloučili s jugoslávskou delegací a Titův vlak odjel ze Zbraslavi. Cílovou stanicí byla Bratislava. Tady Tita 24. března 1946 uvítal předseda Slovenské národní rady dr. Jozef Lettrich, předseda Sboru pověřenců Karol Šmidke a generální konzul ing. Ivan Mahulja[29]. Po přehlídce čestné roty odjela delegace do hotelu Carlton na slavnostní oběd. Odpoledne se na bratislavském Hviezdoslavově náměstí konala na počest Tita manifestace. Proslovy přednesli Lettrich (zmínil podobnost dějin českých a slovenských s jugoslávskými), Šmidke (prohlásil, že Tito je jeden z nejvýznamnějších a nejcharakterističtějších představitelů mohutné a neporazitelné slovanské rodiny) a Tito, který hovořil o svých dojmech z návštěvy ČSR a o důležitosti slovanské vzájemnosti. Po skončení manifestace přijal Tito delegaci slovenských spisovatelů a zástupce slovenského tisku. Poté odjel na nádraží a zamířil zpět do Jugoslávie.

28 J. B. Tito uvedl, že se snažil zapomenout na minulost jugoslávsko-maďarských vztahů. Nicméně vnímal jisté napětí v otázkách odškodnění za utrpěné škody a nekonkrétně zmínil iredentistické snahy jdoucí přímo z Budapešti a namířené jak proti Jugoslávii, tak proti ČSR. Šlo zcela jistě také o podporu Prahy ve sporech s maďarskou vládou, např. o statut maďarské menšiny na Slovensku, respektive o plánovaný odsun velké části maďarského obyvatelstva ze Slovenska, který ale nebyl velmocemi na Postupimské konferenci schválen. Více KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945-1948*, s. 85-129; RATAJ, Jan: *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. VŠE – Oeconomica, Praha 2003, s. 28–29.

29 V pramenech se objevuje dvojí transkripce tohoto jména: Mahulja (podle *Rudého práva*) a Mahujla (podle materiálů *ABS*).

Z hranice ČSR zaslal J. B. Tito telegram Edvardu Benešovi. Psal v něm: *Opouštěje zemi bratrského státu, Československo, používám příležitosti, abych Vám, pane presidente, vřele poděkoval za bratrské přijetí a nezapomenutelné hodiny, které jsem strávil ve Vaší společnosti, v krásném Československu a zejména ve zlaté Praze. Přesvědčil jsem se o upřímné snaze Československa co nejvíce a všestranně upevnit vzájemné vztahy našich národů a naše přátelství, posvěcené krví ve společných zápasech za lepší budoucnost. Přesvědčil jsem se o hlubokých sympatiích, které chová Váš lid k naší zemi. Zdravím Váš skvělý lid s upřímným přáním krásné budoucnosti. Nechť žije a vzkvétá přátelská republika Československá, ať žije bratrská jednota slovanských národů. Josip Broz-Tito.*[30]

Vojenská přehlídka na Titovu počest na pražském Strahovském stadionu *Foto: ČTK*

SPOLUPRÁCE ČESKOSLOVENSKÉHO A JUGOSLÁVSKÉHO BEZPEČNOSTNÍHO APARÁTU V LETECH 1945–1948

Součástí Titova doprovodu během jeho březnové návštěvy v roce 1946 byl rovněž náměstek ministra vnitra plukovník Svetislav Stefanovič-Čeč. Vedle oficiálního programu běžela právě na úrovni ministerstva vnitra jednání, která se tehdejší veřejnosti neprezentovala. Pokusím se proto o analýzu úrovně vztahů mezi ministerstvy vnitra ČSR a Jugoslávie.

Ačkoliv intenzita vzájemných kontaktů v oblastech podléhajícím ministerstvům vnitra spadla po přijetí rezoluce Informbyra v létě 1948 na nulu,[31] v letech 1945–1948 tomu tak rozhodně nebylo. Naopak, při vytváření nového bezpečnostního aparátu se následovaly jugoslávské příklady a tak se skrytě přebíraly sovětské vzory. *Žádný jiný stát střední či jihovýchodní Evropy nekopíroval tehdy sovětský model tak důsledně jako Titova Jugoslávie. V žádné zemi nebyla vyhlášena nesmyslnější tempa budování beztřídní společnosti*,[32] konstatovali autoři *Dějin jihoslovanských zemí* a lze s nimi souhlasit, i pokud jde o trendy v bezpečnostní oblasti.

Vzájemné kontakty ministerstev vnitra se v daném období týkaly výměny informací o podobě, struktuře a fungování zpravodajského a státněbezpečnostního aparátu.[33] Získané poznatky bylo možné využít při zavádění centralizované podoby Sboru národní bezpečnosti a případně ho jimi i zdůvodnit. Další agenda se tý-

30 Československo se rozloučilo s m. Titem. *Rudé právo*, 1946, č. 72 (26. 3. 1946), s. 2.

31 Podobně došlo k přerušení kontaktů v celé šíři dosavadní politické, hospodářské, kulturní a další spolupráce. Týkalo se to např. i turistických aktivit.

32 ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*, s. 496.

33 Šlo hlavně o fungování jugoslávské UDB (Uprava državne bezbednosti – Správa státní bezpečnosti, tedy jugoslávská Státní bezpečnost). V materiálu nazvaném *Jugoslávské zpravodajství* (viz *ABS*, f. Kabinet StB materiálů (dále jen 323), signatura (dále jen sign.) 323-12-8, vzniklém ale až po přijetí rezoluce Informbyra (tedy výrazně ovlivněné a velmi tendenční), byli příslušníci UDB označeni za *drakonické strážce titovské spolehlivosti*. Dále se v tomtéž materiálu o UDB psalo: *Je výzvědným orgánem jugoslávského výzvědného i obranného zpravodajství. UDB je hlavní oporou fašistického titovského režimu. Pracuje v intencích amerických agresivních cílů. UDB je rovněž organisátorkou rozsáhlé špionážní, teroristické a propagační činnosti, směřující proti SSSR a zemím lidových demokracií. V UDB-ě nacházejí útočiště nejhorší třídní nepřátelé lidu, špioni imperialistů a demoralisovaní policisté dřívějších režimů. Ve vlastní zemi vytvořila UDB-a podle směrnic titovské kliky dokonalý policejní režim, zajišťující zrádnou politiku titovců. Její orgány zasahují do všech složek jugoslávského veřejného života. Metody práce UDB se plně vyrovnají metodám býv. gestapa.*

kala sledování politické emigrace a osob, o něž se jedna či druhá strana zajímala.[34] Šlo například o diplomaty, novináře, studenty nebo také o hledání ustašovců[35] v ČSR apod. Klíčovou osobou byl v kontaktech s jugoslávskou stranou Štěpán Plaček. Právě on měl přes manželku[36] velmi dobré a časté kontakty s Jugoslávci. Ty přetrvaly a v uvedené době ještě zintenzivněly. Když v březnu 1946 maršál Tito nejdříve utajeně projížděl Československem na návštěvu Polska a posléze ČSR navštívil, byl to právě Plaček, kdo ho z pověření ministerstva vnitra doprovázel. Zároveň byl odpovědný za ostrahu tratě, viaduktů a mostů na trase, po níž vlak projížděl. V praxi to vypadalo tak, že zhruba každých pět set metrů stál příslušník SNB.[37]

J. B. Tito ve společnosti Vítězslava Nezvala a Václava Kopeckého při filmové projekci v barrandovských ateliérech. Nad maršálem Titem v tmavém obleku Štěpán Plaček. *Foto: ABS*

Při oficiální návštěvě maršála Tita v Československu to byl opět Plaček, kdo za ministerstvo vnitra vše organizoval a koordinoval. Bezpečnostní opatření byla velice přísná a na tehdejší dobu mimořádná.[38] Prověřovalo se vše myslitelné, např. přístup osob na nástupiště Wilsonova nádraží, složení delegací, které J. B. Tito přijme, Bedřich Reicin se u ministra národní obrany domáhal povolení odposlechů některých telefonních čísel[39] apod. Existovala zde totiž obava z toho, že by se do Prahy při této příležitosti mohl dostat někdo z ustašovců ze západních okupačních zón Německa a pokusit se o atentát na jugoslávského představitele.[40] Plaček byl tedy určen, aby fungoval jako jakýsi spo-

34 Viz např. *ABS*, f. Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (dále jen 302), sign. 302-565-7, Jugoslávská emigrace v Anglii. Z dokumentu vyplývá, že politické zpravodajství MV a OBZ sledovalo aktivity jugoslávského exilu – v tomto případě osob, které vytvořily *zvláštní výbor, jehož cílem je boj proti dnešní vládě maršála Tita v Jugoslávii* (datováno v Praze 16. 1. 1946, č. Z.VIII.-2303/4.I.1946, označeno jako důvěrné). Z uvedeného okruhu čs. představitelů, kterým byla tato informace určena, lze předpokládat, že se k ní dostala i jugoslávská strana.

35 Ultrašovinistická chorvatská organizace založená Ante Paveličem v roce 1929. Její program a ideologie se profilovaly jako výrazně nacionalistické (antisrbské) v kombinaci s rasistickými a totalitárními prvky fašismu a nacismu. Ve 30. letech provedli ustašovci řadu teroristických útoků. Po roce 1945 působili mimo Jugoslávii. Zaměřovali se však i nadále na protijugoslávské aktivity a cíle. Viz *Encyklopedický slovník*. Odeon – Encyklopedický dům, Praha 1993, s. 1153.

36 Zora Plačková, rozená Gavričová (1905–1985), manželka Štěpána Plačka, jugoslávského původu. Byla aktivní v komunistickém hnutí v Jugoslávii i v ČSR, kde vystudovala a stala se inženýrkou chemie. Ve 30. letech byla instruktorkou stranického školení v Praze-Holešovicích. Za okupace se zapojila do ilegální komunistické rezistence, byla zatčena a vězněna. Po skončení druhé světové války pracovala pro jugoslávskou ambasádu v Praze (hlavně repatriace). V letech 1945–1948 spolupracovala s jugoslávskou tiskovou agenturou Tanjug a podílela se na jugoslávském vysílání Čs. rozhlasu. V listopadu 1949 byla Státní bezpečností zatčena a do dubna 1953 držena ve vazbě. Poté byla propuštěna. Pracovala ve Výzkumném ústavu farmacie a biochemie v Praze. Byla znovu aktivní v KSČ, ve Svazu protifašistických bojovníků a v Červeném kříži. Více KALOUS, Jan: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*.

37 *ABS*, f. Historický fond MV (MV-H), a. č. H-670 MV.

38 *ABS*, f. Různé bezpečnostní spisy po roce 1945 (dále jen 304), sign. 304-219-1, Jugoslávci 1945–1949. Jen několik dnů před příjezdem Tita do ČSR vyzvalo Zemské velitelství SNB všechny oblastní pobočky, aby zkontrolovaly oprávněnost pobytu všech Jugoslávců ve svých obvodech. Pokud by zde byly objeveny některé osoby, které by nemohly prokázat oprávněnost pobytu, měly být zajištěny a vše hlášeno na centrálu. Zpráva ministerstva vnitra z 12. 4. 1946 č. j. Z/I-3501-13/4-46 pak konstatovala, že na území ČSR momentálně žije 30 tisíc jugoslávských státních příslušníků. Jugoslávci, kteří by nedokázali prokázat opodstatněnost pobytu, měli být repatriováni.

39 *ABS*, f. 302, sign. 302-539-6.

40 *ABS*, f. 304, sign. 304-55-14, Bezpečnostní opatření v souvislosti návštěvy maršála Tita v ČSR v březnu 1946. Zde se nachází telegram podepsaný hlavním velitelem SNB majorem Oldřich Kryštofem a adresovaný Zemským velitelstvím SNB v Praze a Brně a expozituře v Moravské Ostravě z 18. 3. 1946 č. j. Ia-02 taj./1946-Va/3. Kryštof v něm operoval s informací, že jistý Jihoslovan (snad Srb) nebo skupina pronikla z angloamerického pásma z Rakouska na území ČSR, aby provedla atentát na Tita během jeho návštěvy. Kryštof sice hodnotil zprávu jako málo věrohodnou, nicméně právě na jejím základě nařídil zpřísnit bezpečnostní opatření.

jující článek mezi čs. Bezpečností a jugoslávskou ochrankou Tita. Pohyboval se proto stále v jeho nejbližším okolí. Účastnil se několika recepcí, tiskových konferencí, návštěv Tita v ČKD, v závodě Ringhoffer-Tatra, ve filmových ateliérech na Barrandově a slavnostního představení *Prodané nevěsty* v Národním divadle.[41] Při recepci na zbraslavském zámku – které se účastnili zástupci politických stran Národní fronty, parlamentu, vlády a diplomatického sboru – obdržel Plaček z Titových rukou jugoslávské vyznamenání.[42] Doprovázel také jugoslávského hosta při jeho odjezdu opět až na státní hranice.

Během cesty Titovy delegace hovořil Plaček s náměstkem ministra vnitra plukovníkem Stefanovičem o výstavbě Státní bezpečnosti v Jugoslávii a v ČSR. Plaček mu vysvětlil organizaci bezpečnostních sborů s tím, že postavení Státní bezpečnosti v Československu ještě není vyřešeno. Stefanovič mu zdůraznil výhody obdobné centralizované instituce v Jugoslávii a dodal, že i Praha se brzy přesvědčí o pozitivech takového uspořádání a zavede ho také. Plaček později rekapituloval svou debatu se Stefanovičem takto: *Vysvětlil jsem mu naše tehdejší stanovisko, že policejní moc mají vykonávati orgány lidovlády, tj. Okresní a Zemské národní výbory, resp. jejich bezpečnostní referáty a v nejvyšší instanci ministerstvo vnitra. Vysvětlil jsem mu dále, že Sbor národní bezpečnosti má býti pouze výkonným orgánem těchto lidovládných orgánů. Tak ku př. já nejsem členem státní bezpečnosti, která je u nás výkonným orgánem, nýbrž Zemského odboru bezpečnosti, který jest výkonným orgánům nadřazen a vykonává převážně zpravodajskou funkci. Stefanovičovi dělalo veliké potíže, aby to vůbec vše pochopil, a potom projevil prudký nesouhlas a řekl, že toto pojetí je dětskou nemocí, že státní bezpečnost musí býti přísně centralisovaná a nemůže býti řízena z Okresu nebo ze Zemí. Taková centralisace v oboru státní bezpečnosti je v SSSR a též v Jugoslávii. My k tomu také ze zkušeností dojdeme*.[43]

V červenci 1946 využil Plaček soukromé cesty do Jugoslávie k tomu, aby pokračoval v oficiálních kontaktech s jugoslávským ministerstvem vnitra. Znovu se tehdy setkal se Stefanovičem.[44] Navázali na rozhovor z konce Titovy návštěvy v ČSR. Při této příležitosti si rovněž vyměnili názory na osobu čs. velvyslance v Bělehradě Josefa Korbela.

V letech 1946–1948 se Plačkovi podařilo zintenzivnit styky a spolupráci s představiteli jugoslávského ministerstva vnitra. V Praze udržoval spojení především s Djoko Novoselem[45], akreditovaným na jugoslávském velvyslanectví. Scházel se s ním pravidelně zhruba jednou za šest týdnů buď v jeho bytě, nebo v kavárně. Vzájemně si vyměňovali informace například o aktivitách bývalého jugoslávského krále Petra II., o činnosti Jugoslávců v ČSR, o aktivitách čs. diplomatů, o čs. zahraničním obchodě apod. Plaček se domníval, že by ČSR mohla převzít strukturu a systém zpravodajské a státněbezpečnostní práce právě po vzoru Jugoslávie. Bělehrad v této době totiž ještě uplatňoval sovětské modely. Na jugoslávském vyslanectví v Praze získal Plaček několik přátel, se kterými se více či méně pravidelně stýkal. Vedle prvního legačního rady Novosela to byli hlavně legační tajemník Felix Gorský[46] a plukovník UDB Ante Drndič[47].

V červnu 1948 jednal Plaček během služební cesty na Balkán také v Bělehradě na ministerstvu vnitra. Předběžně domlouval účast zástupců bezpečnostních aparátů (resp. ministerstev vnitra) na připravovaném setkání u příležitosti sokolského sletu v Praze v červenci 1948.[48] Vzhledem k tomu, že mu během jednání v Bukurešti neunikla silná kritika jugoslávských komunistů v rumunském tisku, rozhodl se zkrátit svůj pobyt v Bělehradě na minimum, tj. na čtyři dny (25.–28. června 1948). V jugoslávské metropoli se podobně jako předtím v Rumunsku a v Bulharsku zajímal především o zpravodajskou a státněbezpečnostní práci ministerstva vnitra, a to jak v centrále (operativní technika, koordinace úkolů a činnos-

41 Tisk apeloval na ty, kteří měli na daný termín vstupenky na Prodanou nevěstu, aby je vrátili v pokladně divadla. Vzhledem k přítomnosti Tita se totiž změnil koncept veřejného představení na představení uzavřené, určené pouze pro zvané hosty.

42 Podle jiného údaje byl Plaček vyznamenán až dodatečně po odjezdu delegace. Mělo se tak stát v květnu 1946 na jugoslávské ambasádě v Praze.

43 *ABS*, f. ZV-MV, a. č. ZV-45 MV.

44 Zpráva Dr. Plačka o jednání s ministerstvem vnitra Federativní lidové republiky Jugoslávie (FLRJ) v Bělehradě a o některých všeobecných dojmech (návštěva Jugoslávie se uskutečnila ve dnech 2.–5. července 1946) se nachází v *ABS*, f. MV-H, a. č. H-670 MV, resp. v *ABS*, f. Odbor politického zpravodajství MV (2M), a. č. 13782.

45 Djoko Novosel byl legační rada jugoslávského velvyslanectví v Praze. Současně vykonával úkoly pro UDB.

46 Felix Gorský, legační tajemník jugoslávského velvyslanectví, byl na podzim 1949 vypovězen z Prahy za údajnou nepřátelskou činnost proti ČSR.

47 *ABS*, f. ZV-MV, a. č. ZV-45 MV. Djoko TRIPKOVIČ ve svém příspěvku *Proces s Rudolfem Slánským – jugoslávský pohled* ve sborníku z mezinárodní konference Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský", pořádané ve dnech 14.–16. dubna 2003 v Praze (PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (eds.): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský"*. Prius – ÚSD AV ČR, Brno – Praha 2005) uvádí na s. 96 jiné Drndičovo křestní jméno – Stipe. Podle materiálu Jugoslávské zpravodajství (*ABS*, f. 323, sign. 323-12-8) byl Ante Drndič zástupcem vojenského přidělence jugoslávského velvyslanectví v Praze. Z Prahy byl odvolán v březnu 1949.

48 Avizovaná porada ministerstev vnitra ČSR, Bulharska a Polska se odehrála v Praze v rámci sokolského sletu v červenci 1948. Jugoslávská strana nebyla zastoupena. V té době již byly oficiální kontakty mezi ministerstvy vnitra Československa a Jugoslávie přerušeny.

tí), tak v jednotlivých krajích či oblastech. V Bělehradě se posléze setkal s představiteli jugoslávského ministerstva vnitra – generálmajorem Miličem, prvním zástupcem ministra vnitra Stefanovičem a třetím zástupcem ministra vnitra Ivičevičem. *Jednání se týkalo návštěvy v Praze, struktury jihoslovanského ministerstva vnitra, poměru zpravodajství ke státně bezpečnostnímu výkonu, k milici a k národním výborům, jakož i ke sboru národní obrany Jugoslávie*,[49] napsal později Plaček.

Své dojmy, úvahy a náměty shrnul Plaček v asi nejdůležitějším koncepčním materiálu, který během svého působení v Bezpečnosti vytvořil. Jde o jeho záznamy z cesty na Balkán z června 1948.[50] Podal v nich velmi podrobnou a zasvěcenou analýzu. Formuloval zde rovněž jistá zobecnění a závěry, ke kterým v této souvislosti dospěl. Jeho jednání v Bělehradě se konkrétně týkaly poslední dva záznamy: záznam o rozhovoru s generálmajorem Stefanovičem 26. června 1948 v Bělehradě, v němž Plaček rozebíral strukturu jugoslávského ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti, která si podle něj zachovala vojenský systém. V této souvislosti zmínil, že jugoslávská státní bezpečnost (UDB) byla hodnocena jako služba nedemokratická a diktátorská. Tento rozbor byl tedy již ovlivněn existencí rezoluce Informbyra.[51] Dále šlo o záznam rozhovoru se zástupcem ministra vnitra FLRJ Ivičevičem 26. června 1948 v Bělehradě, ve kterém se Plaček zaměřil na stav, strukturu a vzájemnou spolupráci uvnitř aparátu jugoslávského ministerstva vnitra.

Na základě zkušeností z cesty na Balkán Plaček vytvářel různé varianty reorganizace struktur Bezpečnosti, včetně navyšování početního stavu a centralizace struktury. Již ovšem neoperoval jugoslávskými zkušenostmi. Nyní zdůrazňoval hlavně sovětské vzory a priority.

SMLOUVA O PŘÁTELSTVÍ, VZÁJEMNÉ POMOCI A MÍROVÉ SPOLUPRÁCI MEZI ČESKOSLOVENSKOU REPUBLIKOU A FEDERATIVNÍ LIDOVOU REPUBLIKOU JUGOSLÁVIE Z 9. KVĚTNA 1946[a]

Smlouvu podepsal v Bělehradě předseda vlády ČSR Zdeněk Fierlinger a předseda vlády FLRJ Josip Broz Tito. Měla šest článků:

- V článku I. se obě smluvní strany zavázaly k politice přátelství a úzké součinnosti.
- V článku II. se zavázaly učinit všechna opatření proti opakování útoku Německa nebo jeho případných spojenců a společně podporovat politiku mezinárodního míru a bezpečnosti.
- V článku III. se zavázaly k poskytnutí vojenské a veškeré dostupné pomoci v případě, že by byly v budoucnu v nepřátelství s Německem nebo se státem, který by se s Německem spojil.
- V článku IV. se uvádělo: *Vysoké smluvní strany se zavazují, že žádná z nich nesjedná spojenectví a nezúčastní se koalice, namířených proti druhé Vysoké smluvní straně.*
- V článku V. se smluvní strany zavazovaly rozvíjet spolupráci v oblasti hospodářské, duchovní, případně jiné smluvně podchycené.
- V článku VI. se konstatovalo, že smlouva nabývá účinnosti hned po podpisu a uzavírá se na dobu 20 let s tím, že pokud nebude rok před uplynutím platnosti avizováno jinak, prodlužuje se automaticky na dalších 5 let.

ČSR vypověděla smlouvu v říjnu 1949.

a *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, ročník 1946, částka 71, zákon č. 168/1946 Sb., s. 1127–1130.

ZÁVĚR

Návštěva Josipa Broze Tita se zařadila k významným událostem roku 1946. Oba státy deklarovaly vůli dále spolupracovat, důkazem čehož byl podpis československo-jugoslávské smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a mírové spolupráci v květnu 1946. Následovala však etapa zhoršení vzájemných vztahů. Smlouva byla z československé strany vypovězena v říjnu 1949. V letech 1948 až 1954 se veškeré dosavadní styky přerušily a diplomatické zastoupení bylo minimalizováno. Československo se také, podobně jako další státy sovětského bloku, aktivně zapojilo do kampaně proti Titově Jugoslávii.

Československo velmi věrně kopírovalo názory a postoje SSSR vůči Titově Jugoslávii. Československo-jugoslávské kontakty tím i v budoucnu trpěly. *Československé komunistické vedení si i po překonání roztržky udržovalo vůči Titově Jugoslávii stále výrazný odstup, který se zvětšoval a zmenšoval podle výkyvů jugoslávsko-sovětského poměru*,[52] vystihl podstatu československo-jugoslávských vztahů Tomáš Chrobák. Obnova československo-jugoslávských kontaktů po Stalinově smrti postupovala pomalu. Diplomatické vztahy se zlepšovaly po znovuobsazení velvyslaneckých postů v roce 1954. Rychleji došlo k navázání hospodářských

49 *ABS*, f. MV-H, a. č. H-670 MV a *ABS*, f. ZV-MV, a. č. ZV-45 MV.

50 Jedná se celkem o šest rozsáhlých písemných záznamů.

51 O podobě sovětsko-jugoslávské roztržky, respektive konfliktu Jugoslávie – Informbyro si mohl čs. čtenář udělat obrázek z tehdy masově vydávaných brožur, např. *Titova klika ve službách imperialistů. Sborník statí a článků*. Knižnice Světových rozhledů, sv. 4. Světové rozhledy – Svoboda, Praha 1950 (náklad 58 000 výtisků!). Mnohem objektivnější informace pak byly zveřejněny v roce 1968, viz např. OPAT, Jaroslav: Milovali svou zemi. K 20. výročí prvé a druhé rezoluce Informbyra o KSJ. In: *Reportér*, 1968, r. III, č. 25, s. 22–24.

52 PELIKÁN, Jan – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – CHROBÁK, Tomáš – RYCHLÍK, Jan – TEJCHMAN, Miroslav – VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: *Dějiny Srbska*. NLN, Praha 2006, s. 591.

a kulturních kontaktů a k obnovení turistického ruchu.

Zdrženlivost však byla zřejmá ve výměnách politických delegací na nejvyšší úrovni. Například první tajemník ÚV KSČ a prezident ČSSR Antonín Novotný navštívil Jugoslávii dvakrát – v září 1964 a v září 1967. Josip Broz Tito navštívil Prahu po březnu 1946 ještě dvakrát. Ve dnech 2.–8. června 1965 přijel do metropole po téměř dvaceti letech a s prvním tajemníkem ÚV KSČ a prezidentem ČSSR Antonínem Novotným hovořili o možnostech další hospodářské spolupráce, výměně zboží, rozvoji turismu a debatovali i o mezinárodněpolitických otázkách. Kromě Prahy navštívil Tito i Bratislavu, Plzeň a Lány.[53]

Ve dnech 9.–11. srpna 1968 zavítal J. B. Tito do Prahy znovu (v jeho doprovodu byl mj. náměstek svazového ministra vnitra Dragičevič). Přijížděl do Československa jako symbol odporu proti sovětskému nátlaku – tak ho alespoň vnímala zdejší veřejnost. Jeho cesta byla interpretována jako vyjádření podpory obrodnému procesu. Tito se však chtěl přesněji a konkrétněji seznámit s podstatou procesů a změn v ČSSR. Při jednáních dokonce radil tehdejšímu prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi, aby nepodceňoval sovětskou hrozbu a pokusil se najít přijatelný modus vivendi ve vztazích s Moskvou.[54]

Za pomoc při koncipování textu děkuji doc. PhDr. Františku Hanzlíkovi, CSc. a PhDr. Aleně Šimánkové.

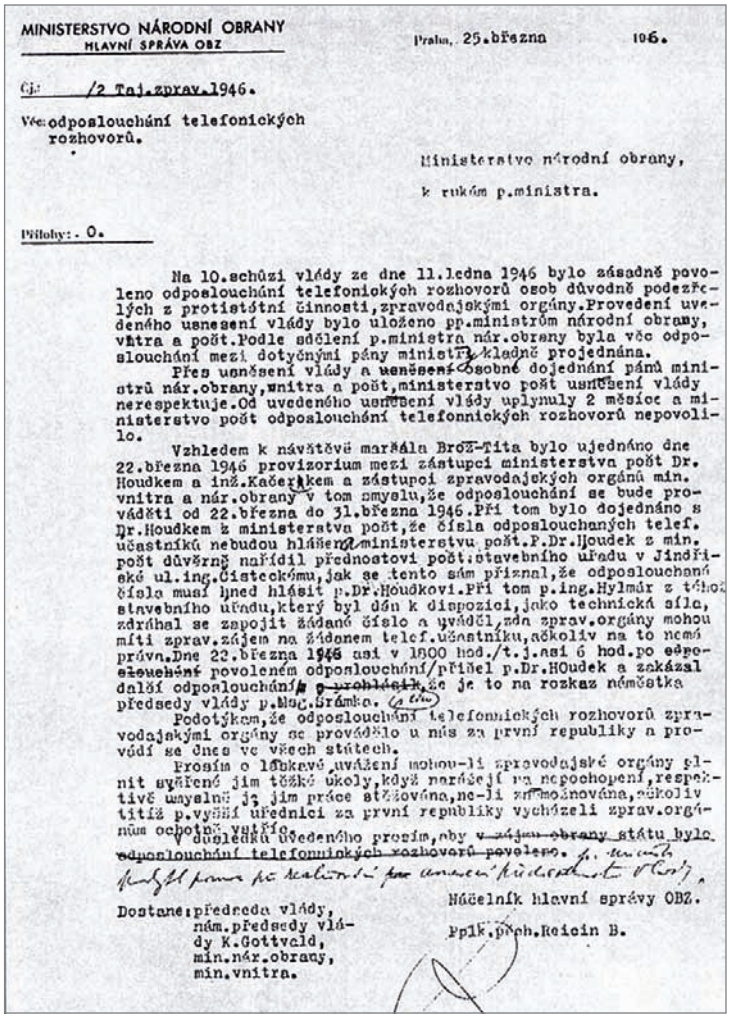

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY
HLAVNÍ SPRÁVA OBZ

Praha, 25.března 1946.

Čj: /2 Taj.zprav.1946.

Věc: odposlouchávání telefonických rozhovorů.

Ministerstvo národní obrany,
k rukám p.ministra.

Přílohy: - 0.

Na 10.schůzi vlády ze dne 11.ledna 1946 bylo zásadně povoleno odposlouchávání telefonických rozhovorů osob důvodně podezřelých z protistátní činnosti,zpravodajskými orgány.Provedení uvedeného usnesení vlády bylo uloženo pp.ministrům národní obrany, vnitra a pošt.Podle sdělení p.ministra nár.obrany byla věc odposlouchávání mezi dotyčnými pány ministry kladně projednána.

Přes usnesení vlády a usnesení osobné dojednání pánů ministrů nár.obrany,vnitra a pošt,ministerstvo pošt usnesení vlády nerespektuje.Od uvedeného usnesení vlády uplynuly 2 měsíce a ministerstvo pošt odposlouchávání telefonnických rozhovorů nepovolilo.

Vzhledem k návštěvě maršála Broz-Tita bylo ujednáno dne 22.března 1946 provizorium mezi zástupci ministerstva pošt Dr. Houdkem a inž.Kačerkem a zástupci zpravodajských orgánů min. vnitra a nár.obrany v tom smyslu,že odposlouchávání se bude provádět od 22.března do 31.března 1946.Při tom bylo dojednáno s Dr.Houdkem z ministerstva pošt,že čísla odposlouchaných telef. účastníků nebudou hlášena ministerstvu pošt.P.Dr.Houdek z min. pošt důvěrně nařídil přednostovi pošt:stavebního úřadu v Jindřiské ul.ing.Cisteckému,jak se tento sám přiznal,že odposlouchaná čísla musí ihned hlásit p.Dr.Houdkovi.Při tom p.ing.Hylmár z téhož stavebního úřadu,který byl dán k dispozici,jako technická síla, zdráhal se zapojit žádané číslo a uváděl,zda zprav.orgány mohou míti zprav.zájem na žádaném telef.účastníku,ačkoliv na to nemá práva.Dne 22.března 1946 asi v 1600 hod./t.j.asi 6 hod.po odpoledním povoleném odposlouchávání/přišel p.Dr.HOudek a zakázal další odposlouchávání a prohlásil,že je to na rozkaz náměstka předsedy vlády p.Msg.Šrámka.

Podotýkám,že odposlouchávání telefonnických rozhovorů zpravodajskými orgány se provádělo u nás za první republiky a provádí se dnes ve všech státech.

Prosím o laskavé uvážení mohou-li zpravodajské orgány plnit svěřené jim těžké úkoly,když narážejí na nepochopení,respektivě mařeny jsou jim práce stěžována,ne-li znemožňována,ačkoliv titíž p.vyšší úředníci za první republiky vycházeli zprav.orgánům ochotně vstříc.

V důsledku uvedeného prosím,aby ~~v zájmu obrany státu bylo odposlouchávání telefonnických rozhovorů povoleno.~~

Hlídelník hlavní správy OBZ.

Dostane:předseda vlády,
nám.předsedy vlády K.Gottvald,
min.nár.obrany,
min.vnitra.

Pplk.přeh.Reicin B.

K dějinám Jugoslávie viz např. ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*. NLN, Praha 2009; PELIKÁN, Jan – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – CHROBÁK, Tomáš – RYCHLÍK, Jan – TEJCHMAN, Miroslav – VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: *Dějiny Srbska*. NLN, Praha 2006; PELIKÁN, Jan – TEJCHMAN, Miroslav: *Dějiny Jugoslávie (1918–1991)*. Karolinum, Praha 1994; RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav: *Dějiny Makedonie*. NLN, Praha 2003; RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIČ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. NLN, Praha 2007; VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Libri, Praha 2004; MOULIS, Vladislav – VALENTA, Jaroslav – VYKOUKAL, Jiří: *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944–1989*. Amosium servis, Ostrava 1991; DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé… Velká politika 1938–1991. Díl I. Světová válka a nukleární mír 1934–1964*. Karolinum, Praha 2004; DURMAN, Karel: *Útěk od praporů. Kreml a krize imperia 1964–1991*. Karolinum, Praha 1998; RUPNIK, Jacques: *Jiná Evropa*. Prostor, Praha 1992; KAPLAN, Karel: *Československo v poválečné Evropě*. Karolinum, Praha 2004; HLADKÝ, Ladislav a kol.: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Historický ústav AV ČR, Praha 2010.

K osobnosti J. B. Tita viz např. RIDLEY, Jasper: *Tito – životopis otce Jugoslávie*. Dialog, Liberec 1995; KOTYK, Václav: *Josip Broz Tito a Evropa*. EVA – Milan Nevole, Praha 1999 a DJILAS, Milovan: *Tito. Eine kritische Biographie*. Fritz Molden, Vídeň 1980.

Vlevo: Přípis Bedřicha Reicina ohledně odposlouchávání telefonických hovorů během Titovy návštěvy *Zdroj: ABS*

53 *Národní archiv*, f. Archiv ÚV KSČ, Předsednictvo ÚV KSČ 1962–1966, svazek (dále jen sv.) 107, archivní jednotka (dále jen a. j.) 110, bod 18) Návštěva prezidenta SFRJ a generálního tajemníka SKJ Josipa Broze Tita v Československu. Tamtéž, sv. 111, a. j. 115, bod 14) Zpráva o návštěvě prezidenta SFRJ a generálního tajemníka SKJ Josipa Broze Tita v Československu.

54 PELIKÁN, Jan: *Jugoslávie a Pražské jaro*. FF UK – Togga, Praha 2008, s. 145–159.